

was, kwam in de lente van '44 zo veelvuldig voor dat het Bedrijfsschap voor Groente en Fruit toen op verzoek van Louwes in de steden in het westen des lands 'rijkswinkels' ging oprichten die zich aan de vastgestelde prijzen hielden.

Ook de gemeentebesturen hadden maatregelen genomen. Vooral in het westen waren zij er al in '43 toe overgegaan om in en bij de steden in de groengebieden (parken en pleinen) eigen aardappelen en groente aan te planten.¹ Personeelsleden van diverse gemeentebedrijven traden dan als tuinders (en bewakers!) op. De gemeente Den Haag liet aldus in '43 meer dan 100 ha betelen; de opbrengst, ruim 1 000 ton, hoofdzakelijk aardappelen, ging naar diverse sociale instellingen en naar de ziekenhuizen toe. In '44 sloten enkele besturen van grote gemeenten leveringscontracten af met landbouwers in de omgeving; de oogst ging dan buiten de veilingen om naar de betrokken gemeenten toe. Grote ondernemingen hadden dat systeem al eerder toegepast: ook zij waren zich moeite gaan geven om hetzij bij de groothandel, hetzij bij boeren partijen levensmiddelen op de kop te tikken die aan de arbeiders en employé's ter beschikking gesteld werden. Sommige rijksbureaus voor handel en nijverheid deden hetzelfde, het rijksbureau voor de verwerkende industrie had er een aparte commissie voor die er in slaagde, vooral aardappelen in grote hoeveelheden te verdelen. 'Velen', aldus het naoorlogse verslag van dit rijksbureau,

'schreven ook in voor deelname aan de 'Volkstuinen' waartoe in Zoetermeer 5 ½ ha grond met aardappelen en peulvruchten werden verbouwd . . . Tientallen vrijwilligers uit het personeel hebben zich toen zeer beijverd om de oogsten binnen te halen met als enige vergoeding een maaltje bruine bonen, waarin, o ongekende luxe in die tijd, ook wel eens een stukje spek te bekennen viel.'²

Waar wezen deze en dergelijke verschijnselen op? Toch op niets anders dan dat men in steeds sterker mate zichzelf trachtte te redden. Grote bedrijven, gemeentebesturen en rijksinstellingen gingen het voorbeeld volgen dat, sinds de schaarste zich was gaan aftekenen, door honderdduizenden particulieren gegeven was. Men kon op die schaarste reageren met bittere grapjes waarvan tientallen de ronde deden ('Alle sigarettenpapierctjes zijn

¹ In tuinen en volkstuinen werden ook bij voorkeur aardappelen en groente verbouwd. Wie een tuin of volkstuin bezat, kon de rantsoenen dus uit eigen 'productie' enigermate aanvullen. Wat de omvang van die aanvulling geweest is, valt niet te schatten. ² Rijksbureau voor de verwerkende industrie, sectie metalenverwerkende industrie: Naoorlogs verslag, p. 49 (CNO, 328 a).